

СУЧАСНИЙ ПІДРУЧНИК ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ СТАРШОКЛАСНИКІВ В УМОВАХ ПРОФІЛЬНОГО НАВЧАННЯ

Шелестова Л. В.,

*доктор педагогічних наук,
провідний науковий співробітник відділу дидактики,
Інститут педагогіки НАПН України,
М. Київ, Україна*

Ефективність розвитку творчих здібностей особистості залежить від ряду чинників: індивідуальних особливостей дитини, її індивідуальної активності, впливу зовнішнього середовища (виховання в сім'ї, навчання в освітній установі, спілкування з референтними групами тощо). Одним із найбільш вагомих чинників впливу на розвиток особистості є освіта, зокрема і профільна, яка передбачає поглиблене вивчення окремих предметів.

Підручник – найбільш стійкий за своїми функціями елемент освітнього процесу, фундаментальне втілення педагогічних зусиль суспільства, в якому відображено суспільний досвід, необхідний для засвоєння прийдешнім поколінням. Будучи складником системи засобів навчання, підручник відіграє в ній особливу роль: він більш повно й послідовно, порівняно з іншими засобами, реалізує освітні завдання.

З'ясуємо можливості реалізації розвивальної функції підручника у профільній школі, зокрема у розвитку творчих здібностей старшокласників.

Загальновідомо в дидактиці, що різні структурні компоненти навчальної книги здійснюють найбільш властиві для них функції (домінуючу функцію), проте є такі елементи, наприклад, навчальний текст, який виконує кілька функцій: інформаційну, систематизуючу, координаційну, розвивальну, виховну тощо.

Навчальний текст є одиницею змісту, він організовує взаємодію учня з предметним змістом навчального курсу. Не будь-які навчальні тексти здатні виконувати розвивальну функцію, а лише спеціально сконструйовані, які можуть виступати в якості засобу управління творчим розвитком учнів (М. Холодна та Е. Гельфман). Для реалізації цієї мети, тексти повинні відповідати таким вимогам:

- Враховувати психологічні закономірності процесу утворення понять.
- Розвивати здатність міркувати, обґрунтовувати, доводити.
- Орієнтувати на формування інтелектуальних умінь, пов'язаних із саморегуляцією навчально-пізнавальної діяльності.
- Створювати умови для внутрішньої мотивації навчально-пізнавальної діяльності.
- Розвивати творчі здібності, ініціюючи процес народження смислів. [2].

Аналіз навчальних текстів підручника з української літератури для 10 класу (профільний рівень) [1] засвідчив, що психологічні закономірності процесу утворення понять у підручнику з української літератури враховані частково; у ньому переважає пояснювально-ілюстративний спосіб викладення навчального матеріалу; відсутні елементи, які б були орієнтовані на формування в учнів інтелектуальних умінь, пов'язаних із саморегуляцією навчально-пізнавальної діяльності; не створено умови для внутрішньої мотивації навчально-пізнавальної діяльності; навчальні тексти несприятливі для розвитку творчих здібностей.

Окрім навчальних текстів, значний розвивальний ефект мають завдання, які покликані не лише допомогти учням засвоїти навчальний зміст, передбачений освітнім стандартом, а сприяти отриманню ними різноманітного досвіду, зокрема й досвіду творчої діяльності. У педагогіці

встановлено, що міра розвитку творчих здібностей учнів залежить саме від систематичного виконання ними творчих завдань, які стимулюють прояв особистістю певних творчих властивостей і сприяють отриманню досвіду творчого вирішення різноманітних ситуацій.

З усього масиву завдань (1018 одиниць) підручника 34,18% становлять репродуктивні завдання, 56,19% – частково-пошукові та 9,03% – творчі. Позитивним є той факт, що більша половина завдань підручника має частково-пошуковий характер, що потенційно може позитивно позначитися на розвитку творчого потенціалу учнів. Водночас, на нашу думку, підручник з української літератури (профільний рівень) містить невиправдано багато завдань репродуктивного типу (34,18%). Частка творчих завдань невелика (всього 9,03%), та позитивом є те, що вони наявні майже в кожній навчальній темі [1] .

Отже, для ефективного виконання підручником своєї розвивальної функції необхідно дотримання вище названих вимог. Кількість і якість завдань має бути такою, аби забезпечити учням можливість прояву й розвитку їхніх творчих здібностей.

Література.

1. Українська література: підруч. для 10 кл. загальноосв. навч. закл. (профільний рівень) / Г. Ф. Семенюк, М. П. Ткачук, О. В. Слоньовська [та ін.]; за заг. ред. Г. Ф. Семенюка. – К.: Освіта, 2010. – 416 с.

2. Холодная М. А., Гельфман Э. Г. Развивающие учебные тексты как средство интеллектуального воспитания учащихся. – М.: Изд-во «Институт психологии РАН», 2016. – 200 с.